

Overleven verplicht

Ik ben als een sneltrein door het leven gedenderd om de door de nazi's van me afgepakte tijd in te halen, maar ik ben door de tijd zelf ingehaald.

Grohs-Martin, S. (2001). *Silvie*. Amsterdam, Uitgeverij Arena.

*Wij zijn zo moe van te lang wachten, God
Zo moe, van te lang strijd en te lang smeken
Maar zo Gij ons alsnog verlost, O god
Geef, dat wij vóór die dag niet zijn bezweken.*

Dichtregels die Ada tijdens gevangenschap aan Tonny stuurde.

Overleven verplicht

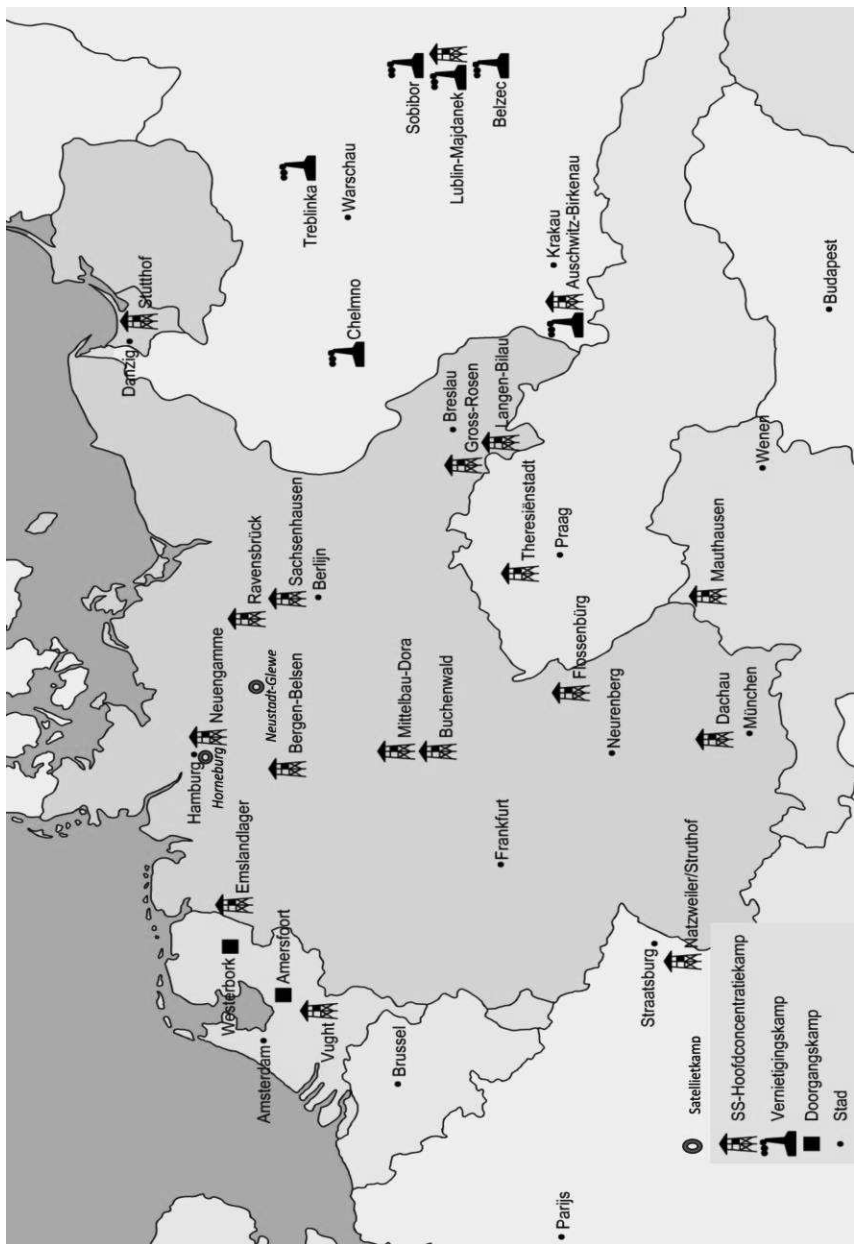
Hans van Oosterbosch

Auteur: Hans van Oosterbosch
Coverontwerp: Hans van Oosterbosch
ISBN: 9789403770956
Uitgeverij: Bookmundo
© Hans van Oosterbosch 2024

Niets uit deze uitgave mag verveelvoudigd en/of openbaar gemaakt worden door middel van druk, fotokopie, microfilm, internet of op welke wijze dan ook, zonder schriftelijke toestemming van de auteur.

Inhoudsopgave

1	EEN NADEREND EINDE.....	9
2	TELEFONISTE.....	14
3	ANTI-DUIJS.....	18
4	BIJ HET VERZET.....	27
5	HUIS VAN BEWARING.....	37
6	KAMP VUGHT.....	49
7	POST. POST. POST.....	59
8	HET PHILIPSCOMMANDO.....	68
9	OP TRANSPORT.....	73
10	RAVENSBRÜCK.....	79
11	HORNEBURG.....	93
12	VLUCHTPOGING.....	101
13	TERUG IN RAVENSBRÜCK.....	108
14	NEUSTADT-GLEWE.....	112
15	BEVRIJDING.....	124
16	MEI 1945 TOT APRIL 1946.....	131
17	APRIL 1946 TOT EN MET MEI 1947.....	142
18	NA MEI 1947.....	152
19	HERKOMST ILLUSTRATIES.....	158
20	NAMEN- EN BEGRIPPENLIJST.....	160
21	LITERATUUR.....	166

1. Overzicht concentratiekampen

1 Een naderend einde

De drang om te overleven is met de jaren gekrompen tot er niets meer van over is. Ook zijn al die kennissen en verzetsmensen uit de oorlog, die schakel van vriendschappen die haar in het verleden zo vaak in positieve zin hebben geholpen, er bijna niet meer.

De dood is nu een welkome vriend. Een vriend die ze zelf zal moeten opzoeken, want niemand van de medici wil haar helpen bij haar zelfgekozen einde. Daarom heeft ze besloten het heft in eigen handen te nemen en te kiezen voor het enige middel dat ze uit ervaring kent en tot nu toe zo ver mogelijk van zich heeft gehouden: versterven.

Ze weet dat ze dat met dezelfde wilskracht zal moeten doen als waarmee ze in het verleden krampachtig het leven omarmde.

Heeft ze in de concentratiekampen geleerd hoe ze met het weinige beschikbare voedsel kon overleven, nu is er geen enkele verplichting meer om nog langer te blijven leven. Vanaf vandaag zal ze geen drinken en voedsel meer tot zich nemen tot uiteindelijk haar lichaam het opgeeft en ze daarmee de overstap kan maken naar die welkome periode van eeuwige rust.

Hier zit ze nu, achtentachtig jaar oud, op een kamertje in een verzorgingstehuis in Zevenbergen. Als ze in de spiegel kijkt, ziet ze zelden nog die frivole, spontane meid, die ze eens is geweest. Vaker kijkt een door alle ontberingen gevormd gelaat haar aan. Trauma's heeft ze nooit gekend, of misschien wel slim weten te misleiden door zich te storten op het bestuurslidmaatschap van de Expogé Zuid-Limburg, het verbreden van haar netwerk met Maastrichter notabelen, het werken voor de PTT ook nadat haar

kinderen geboren waren, maar vooral met het leven als een groot feest te zien. Want wie de kampen overleefd heeft, moet genieten van iedere seconde dat hij of zij in het volle leven kan staan zonder zich te hoeven bekommeren hoe de dood om iedere hoek meekijkt om onverwachts te kunnen toeslaan.

Maar nu ze haar spiegelbeeld zo ziet, vraagt ze zich af of ze daadwerkelijk die oorlogstrauma's heeft weten te bedwingen. Of is dat afgeleefde gezicht het resultaat van de talloze verbale ruzies met haar ex-man Loek? Even moet ze lachen bij die gedachte, alsof die huwelijksjaren erger zijn geweest dan de tijd die ze in de concentratiekampen heeft doorgebracht.

Hoe heeft ze ooit kunnen denken dat Loek haar begreep en bij haar paste. Hij was een, het woord "*einzelgänger*" komt in haar op, maar haar haat tegen alles wat Duits is, verbiedt haar om ook Duitse woorden te gebruiken. Hij was een eenling, die zijn studeerkamer als zijn bastion zag. Die zolderkamer kende hem beter dan wie ook. Menig studie was hij daar begonnen, maar nooit had hij iets afgemaakt. De man was alleen in haar verleden geïnteresseerd geweest voor zover het bijdroeg aan zijn hang om de geschiedenis te doorgronden. Hoe had hij het in zijn hoofd durven halen om een verboden boek als *Mein Kampf* aan te schaffen? Het boek dat voor haar en zovele anderen symbool stond voor al die oorlogsellende.

Ook tijdens haar huwelijk was ze een overlever geweest. Verbaal had ze het vaak van hem gewonnen. Een nederlaag gaf hij nooit toe. Daarvoor was hij te eigenwijs en leefde hij alleen in zijn eigen waarheid. Maar het feit dat hij de discussie afbrak door met een kop koffie in de hand naar zijn zolderkamer te vluchten, zag ze als het moment dat hij toegaf dat hij het van haar niet kon winnen.

Als er één rode draad in haar leven is geweest, dan is het wel dat ze koste wat het kost haar zelfstandigheid heeft willen bewaken.

Op eigen benen staan en zelf bepalen wat ze wilde doen. Daar heeft ze altijd voor gestreden.

Een auto tot je beschikking hebben, was daarbij wel handig. Dat leverde vaak een woordenstrijd met Loek op, want het uitlenen van de dienstauto van de PTT was niet iets dat hij vanzelfsprekend vond. De oplossing vond ze zelf door meer uren bij de PTT te gaan werken, waardoor ze uiteindelijk haar eigen auto kon aanschaffen.

De regie houden over haar leven, dat wil ze nu ook, of beter gezegd over het einde ervan. Haar leven is op. Ze heeft genoeg geleefd en meer dan genoeg meegemaakt. Vanaf nu gaat ze stoppen met eten en drinken. Als een mantra herhaalt ze het voornemen een aantal keren: Ik ga stoppen, stoppen met drinken, stoppen met eten.

Haar gedachten worden onderbroken door de telefoon die gaat. Voordat ze het apparaat van het station heeft kunnen oppakken, houdt het gerinkel echter alweer op.

De telefoon. Voor de jaren na de 2^e wereldoorlog was die voor haar een liveline geweest. Uren heeft ze aan de telefoon gezeten, totdat de hoorn ervan de temperatuur van haar oor had overgenomen.

Altijd was er wel een reden om iemand uit haar verzetsnetwerk te bellen. Als de wasmachine kapot was, of het huis moest nodig geschilderd worden, of er was een lekkage, of die keer dat ze een advocaat voor haar echtscheiding met Loek zocht, steeds was er wel iemand van het voormalige verzet, die haar kon helpen en als deze het niet kon, wist die persoon wel een ander verzetshulpje.

De telefoon maakte de naoorlogse wereld toegankelijk en vergrootte haar kring van bekenden en minder bekenden uit het verzet. De telefoon zorgde er ook voor dat ze haar verhalen en ervaringen met anderen kon delen, die hetzelfde hadden

meegemaakt. Haar kampverleden met Loek bespreken, kwam niet eens meer in haar op en haar kinderen wilde ze er zeker niet mee belasten.

Het was al mooi dat die als welpjes konden assisteren bij het leggen van de bloemenkransen bij de verschillende monumenten die opgericht werden ter nagedachtenis aan de gevallen slachtoffers van de oorlog. Monumenten die vaak op initiatief van oud-verzetsstrijders werden geplaatst.

Even komt de verbittering weer in haar boven als ze terugdenkt aan de wijze waarop Nederland met haar en anderen omging, die teruggekomen waren uit de concentratiekampen of gedwongen voor Duitsland hadden moeten werken. Hoe weinig begrip was er geweest voor wat zij daar hadden meegemaakt. Iedereen had het zwaar gehad onder de Duitse bezetting, werd er gezegd. Nu moest het land worden opgebouwd. Het verleden moesten we vergeten; slechts de toekomst telde.

Gelukkig was daar Expogé, de vereniging van ex-politieke gevangenen, die zich om het welzijn van deze groep gevangenen bekommerde en waar ze een warm bad had gevonden en een kameraadschap die ze nog kende uit het kampverleden. Met hart en ziel had ze zich in jaren vijftig en zestig voor deze organisatie ingezet en was secretaris geweest van de afdeling Zuid-Limburg. Maar ook het leven van Expogé was eindig en de organisatie werd dit jaar opgeheven, omdat er nog weinig leden over waren. De uitnodiging voor het laatste congres in 2009 had ze ontvangen. Ze had nauwelijks overwogen om ernaartoe te gaan, vond het eigenlijk wel best dat met het opheffen ervan een periode werd afgesloten. Een periode waar ze nu zelf ook een punt achter gaat zetten. Als symbool voor dat einde heeft ze de uitnodiging op het tafeltje bij de telefoon laten staan.

Ze is moe, doodmoe en besluit om haar bed op te zoeken. Haar mond voelt kurkdroog aan en even is de drang om wat water te drinken sterk, maar die neiging onderdrukt ze meteen. Even op bed gaan liggen en wat slapen, dan is dat gevoel om wat te drinken zo weer over.

2 Telefoniste

Dat ze iemand is, die niet op haar mondje is gevallen, weet ze wel. Het heeft regelmatig voor problemen gezorgd. Ze is de stoute van twee zussen, wordt er thuis vaak tegen haar gezegd. Degene die kattenkwaad uithaalt en niet snel bang is om iets te ondernemen. Ze is wel in voor een geintje en handelt eerst om vervolgens pas na te denken.

Vrienden en vriendinnen kunnen haar gemakkelijk enthousiast maken voor iets ondeugends, zolang het maar een uitdaging voor haar is. Dat daar haar resultaten op school negatief door kunnen worden beïnvloed, interesseert haar minder. Je moet genieten van het leven en je daarin door niets en niemand laten tegenhouden.

Het gevolg is wel geweest dat ze na de eerste klas van de 3-jarige ULO niet naar de tweede werd bevorderd, maar in de tweede klas van de vierjarige MULO terecht kwam.

Moeder kan hier maar moeilijk mee omgaan. Ze wil dat zij zich netjes en voorbeeldig gedraagt. Niet jongensachtig en met bravoure rondlopen, maar beleefd zijn en je als een hulpvaardig meisje gedragen. Moeder heeft haar nog zo vaak gewaarschuwd dat ze op deze manier de problemen over zichzelf afroept.

Misschien had moeder uiteindelijk wel gelijk gekregen, maar ze zou haar leven zo weer overdoen. Tot dit moment dan, want nu ziet ze het als voltooid, is er geen doel meer om voor te leven en is het tijd om er een punt achter te zetten.

Haar mond voelt droog aan. De gedachte om een klein slokje water te drinken wordt almaar sterker. Het kost haar moeite om

niet aan de verleiding toe te geven. Toch weet ze zich te bedwingen. Ook nu moet ze sterk zijn.

In maart 1937 heeft haar vader, die bij de PTT werkt, als standplaats Hengelo gekregen. Ze hebben een mooie twee-onder-een-kapwoning met een schilddak betrokken aan de Achterhoekse Molenweg, nummer 30. Een trottoir en een grasstrook met bomen scheidt de voortuinen van een rustige doorgaande straat. Als je uit het raam kijkt, zie je tussen de bomen door de weilanden liggen. Het betekent wel dat ze de voorbereiding op het examen op een andere MULO moet volgen.

Met wat meer dan gezonde spanning staat ze op de dag van de uitslag tussen de groep jongeren die gespannen wachten op hun diploma. De leerlingen die gezakt zijn, worden naar binnen geroepen. Daar is zij gelukkig niet bij. Dat voelt meer dan een opluchting al zijn de uiteindelijke resultaten niet om over naar huis te schrijven. Een talenwonder zal ze wel nooit worden met een vier voor Frans en een vijf voor Duits. Om de negen voor godsdienst moet ze inwendig lachen. Die negen is beslist geen afspiegeling van hoe godsdienstig ze is.

Geslaagd! Dat betekent dat ze het schoolleven achter zich kan laten en dat het vrije leven lonkt. Ze gaat er eens goed over nadenken hoe ze haar plaats in de wereld vorm kan geven, want die wereld moet weten dat Aleida Freriks eraan komt. En als ze gaat werken, verdient ze geld en dat geld betekent de mogelijkheid om te reizen, de wereld te verkennen. Ze mag dan nog maar 15 zijn, maar om plannen te maken voor de toekomst kun je niet jong genoeg zijn.

Thuis zijn ze blij met haar diploma en natuurlijk wordt er gefeest, maar moeder maakt meteen duidelijk dat ze nog te jong is om te gaan werken. Ada kan haar wel helpen in de huishouding, dan doet ze eindelijk eens iets nuttigs.

'En als ik nu eens verder wil studeren?' oppert ze na een felle woordenstrijd. Niet dat ze daar zo veel zin in heeft, maar alles beter dan de was doen, strijken, koken, schoonmaken, sokken stoppen en wat al niet meer.

'En wat heb je dan gedacht?' vraagt haar vader.

'Misschien kan ik straks wel op kantoor gaan werken als ik een typediploma haal.'

Vader heeft voor haar wel iets anders in gedachten dan een kantoorbaan, maar hij ziet het nut er wel van in als ze zich de komende maanden op een soortgelijk diploma gaat voorbereiden.

In december 1937, 16 jaar oud, haalt ze haar diploma's stenografie en typen, maar in plaats van dat ze nu een kantoorbaan kan gaan zoeken, komt haar vader met een verrassend aanbod. Hij heeft eens op het kantoor in Arnhem met de chef telefonie gesproken en gevraagd of ze niet een telefoniste kunnen gebruiken en daarop heeft hij een positief antwoord gekregen. Per 10 januari zal ze aan de telefonistenopleiding kunnen beginnen.

Ze zal er leren hoe je een abonnee te woord staat, hoe je vraagt met welk nummer deze verbonden wil worden, hoe je de verbinding tot stand brengt en beide abonnees laat weten dat ze met elkaar kunnen spreken. Het vraagt om geconcentreerd werken, want je zit al snel met negen dames op een rij achter een groot schakelbord. En links en rechts van je worden verbindingen gelegd. Je hebt de hele tijd een koptelefoon op en een toeter als microfoon voor je mond. Je moet duidelijk praten, maar ook weer niet te hard, want daar hebben de anderen last van, naast dat degene die een verbinding aanvraagt niet hoeft te horen wie met wie belt. Je moet ook snel kunnen handelen door de juiste klinker op de juiste plaats in het schakelbord te stoppen.

Werken als telefoniste bij de PTT. Ze loopt niet over van enthousiasme. Je dagen slijten achter een schakelbord in een afgesloten kamer, terwijl de wereld buiten je alle ruimte en vrijheid biedt.

Het kost haar vader enige moeite om haar over te halen. Hij schetst haar dat het gevarieerder werk is, dan ze denkt. Er zijn wisseldiensten en ieder uur spreek je met andere mensen. Daarnaast is het verantwoordelijk werk, omdat je de juiste verbindingen tot stand moet brengen tussen fabrikanten, zakenmensen en diplomaten. En wat ook niet onbelangrijk is: het betaalt goed.

En zo begint haar carrière als telefoniste bij de telefooncentrale Arnhem. De scepsis over het beroep van telefoniste verdwijnt al snel en ze begint er steeds meer handigheid en plezier in te krijgen. In de jaren daarna wordt ze een gedegen kracht en een vertrouwde stem voor de abonnees die de centrale benaderen voor een verbinding met een andere abonnee.